

Iwona Sójkowska

Biblioteka Politechniki Łódzkiej
Stowarzyszenie EBIB
iwona.sojkowska@ebib.pl

Kierunek: otwartość

Streszczenie: Artykuł podsumowuje wydarzenia związane z ruchem open access w roku 2019, osadzając je w wieloletnim procesie promowania otwartego dostępu. Przybliża imprezy organizowane lub współorganizowane przez biblioteki oraz wydarzenia zwiększające kompetencje bibliotekarzy w zakresie otwartości. Pokazuje skalę i zaangażowanie bibliotekarzy w budowaniu świadomości otwartości w nauce, edukacji i kulturze.

Słowa kluczowe: otwartość, otwarty dostęp, Dzień Domeny Publicznej, Tydzień Otwartej Edukacji, Tydzień Otwartej Nauki

Praca bibliotekarzy staje się sukcesywnie i coraz bardziej powiązana z otwartością, która może mieć odniesienie do wielu obszarów w znaczeniu zarówno instytucjonalnym – i tu możemy mieć na myśli otwartość w działalności bibliotek i instytucji je wspomagających, jak i osobowym – zatem cech, które charakteryzują bibliotekarzy, ich postaw i podejścia do realizacji obowiązków wynikających z bibliotekarskiej misji. Rozważania nad otwartością ograniczone zostaną do obszaru instytucjonalnego, wskażą na dwukierunkowość działań otwartościowych: promowanie i uczenie innych otwartości oraz zdobywanie wiedzy na temat otwartości.

Słownik języka polskiego PWN przypisuje przymiotnikowi „otwarty” kilka znaczeń, z których większość można odnieść do działalności bibliotek i bibliotekarzy. Mamy zatem:

- bibliotekę otwartą – nieograniczoną przestrzenne, gdyż funkcjonuje ona obok rzeczywistej siedziby równolegle w świecie wirtualnym,
- bibliotekę otwartą – czynną, gdyż wirtualny odpowiednik ma nieograniczone godziny pracy,
- bibliotekę dla wszystkich, co wynika z nadrzędnej roli, jaką powinny pełnić biblioteki w społeczeństwie,
- bibliotekę otwartą w znaczeniu rozwijającą się – przyjmującą nowe wyzwania, implementującą nowe trendy, np. technologiczne,
- bibliotekę jawną – osadzoną w określonej strukturze i wypełniającą określone zadania¹,
- a także wiele innych znaczeń.

W bibliotekarstwie termin „otwartość” w pierwszej kolejności przywołuje na myśl ruch open access, który w Polsce nagłośniony został właśnie przez bibliotekarzy. Ideę, początkowo wśród bibliotekarzy, propagowali redaktorzy Elektronicznej Biblioteki i elektronicznego czasopisma „Biuletyn EBIB”, ukazującego się od pierwszego numeru w otwartym dostępie. Po 20 latach ewangelizacji otwarto-

---

¹ Otwartość. W: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. PWN, 2020. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/otwartosc.html>.

ści, jak trafnie określa ten proces Jarosław Lipszyc² (polski poeta, prezes Fundacji Nowoczesna Polska), należy przyrzeć się działaniom, które obecnie realizują biblioteki przy współpracy z innymi instytucjami już nie tylko dla własnego środowiska zawodowego, ale przede wszystkim dla reprezentantów i uczestników nauki, edukacji i kultury. Przeszliśmy długą drogę od wprowadzenia na polskim gruncie terminu otwarty dostęp w nauce do rozszerzenia go, m.in. dzięki wsparciu [Koalicji Otwartej Edukacji](#) (KOED), na obszar edukacji i kultury; od grupki entuzjastów do zarażenia ideą bibliotek i innych instytucji publicznych i ich pracowników. Warto zatem odpowiedzieć sobie na pytanie: co osiągnęliśmy w (do) 2019 r. w zakresie otwartości, a to najlepiej zilustrować, charakteryzując inicjatywy, w których biblioteki uczestniczyły w minionym roku, promując otwartość lub ucząc się otwartości.

Dzień Domeny Publicznej

Dzień Domeny Publicznej³ przypada na 1 stycznia każdego roku. I to styczeń jest miesiącem promowania zasobów nauki, edukacji i kultury, które przeszły do domeny publicznej. Każdego roku bibliotekarze mają powód do świętowania i jeszcze większy powód do promowania dzieł, które z uwagi na wygaśnięcie praw autorskich majątkowych mogą być dowolnie i bez ograniczeń wykorzystywane przez zainteresowanych. Oficjalne obchody Dnia Domeny Publicznej organizowane są przez KOED, choć pierwsze wydarzenie zorganizowała Fundacja Nowoczesna Polska w roku 2007. Zazwyczaj są to warsztaty promujące uwolnione dzieła oraz otwarte licencje, a także spotkania z twórcami, którzy zdecydowali się na przekazanie swoich dzieł do domeny publicznej. W 2019 r. Dzień Domeny Publicznej odbył się 25 stycznia w Warszawie pod hasłem „Zero waste culture”. W wydarzeniu, oprócz przedstawicieli edukacji i kultury, brali udział pracownicy bibliotek naukowych i szkolnych, którzy mogli wzajemnie się poznać, wypracować pomysły na wykorzystanie zasobów domeny publicznej w codziennej pracy z czytelnikiem, podzielić się dotychczas realizowanymi pomysłami.

Rys. 1. Kolaż od Studio Lekko, CC BY SA

Źródło: Echner Nonprofit KFT. Dokumentáció Központ, Fortepan: <https://bit.ly/2LR8Pd3> & Inkey Tibor, Fortepan: <https://bit.ly/2s8wSuW>.

---

² Jarosław Lipszyc. W: *Wikipedia* [online]. [Dostęp 18.01.2029]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław_Lipszyc.

³ Dzień Domeny Publicznej. W: *Wikipedia* [online]. [Dostęp 18.01.2019]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dzień_Domeny_Publicznej.

Poza udziałem w oficjalnym świętowaniu biblioteki włączyły się w promocję domeny publicznej. Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu w 2019 r., korzystając z danych zawartych w centralnym katalogu NUKAT, przygotowała listę twórców, których dzieła od 1 stycznia weszły do domeny publicznej. Lista opublikowana została w serwisie Dzień Domeny Publicznej w KOED⁴ i stanowiła podstawę dla bibliotek przygotowujących akcje plakatowe, spotkania, szkolenia w swoich siedzibach promujące twórców wybranych według odpowiedniego klucza, np. związanych z daną uczelnią czy miejscowością, z daną dziedziną wiedzy itd.

Biblioteka Politechniki Łódzkiej promowała domenę publiczną, organizując dla swojej społeczności webinarium inspirowane wydarzeniami z oficjalnego świętowania. Prezentacja *Domena publiczna. Czy może mieć zastosowanie w uczelni technicznej* przedstawiona podczas webinarium udostępniana jest na wolnych licencjach w serwisie EBIB⁵.

Tydzień Otwartej Edukacji

Tydzień Otwartej Edukacji, przypadający z reguły na pierwszy tydzień marca, powinien angażować przede wszystkim bibliotekarzy z bibliotek szkolnych i pedagogicznych. Ideą tego wydarzenia jest promowanie korzystania z otwartych zasobów edukacyjnych oraz tworzenia takich zasobów. Otwarte zasoby edukacyjne w Polsce rozwijają się w dość powolnym tempie, choć szandarowym przykładem jest serwis Open AGH – *uruchomione w styczniu 2010 roku pierwsze w Polsce uczelniane repozytorium Otwartych Zasobów Edukacyjnych rozumianych jako materiały udostępniane swobodnie, za darmo wraz z prawem do ich dalszego wykorzystywania i adaptacji*⁶.

Rys. 2. Otwarte zasoby edukacyjne AGH

Źródło: *Open AGH* [online]. [Dostęp 18.01.2019]. Dostępny w: <https://open.agh.edu.pl/>.

Z okazji Tygodnia Otwartej Edukacji, którego hasło w 2019 r. brzmiało „Zostań chirurgiem otwartych zasobów”, zorganizowane zostały kursy e-learningowe i webinarium, których celem było edukowanie w zakresie wykorzystania i tworzenia otwartych zasobów.

⁴ *Dzień Domeny Publicznej* [online]. KOED. [Dostęp 18.01.2019]. Dostępny w: <https://domenapubliczna.org>.

⁵ SÓJKOWSKA, I. *Domena publiczna. Czy może mieć zastosowanie w uczelniach technicznych? W: EBIB: Poradniki, prezentacje, webinarium* [online]. 2019. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=6226.

⁶ *Open AGH* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://open.agh.edu.pl/>.

Rys. 3. Plakat promujący kurs e-learningowy

Źródło: *Rentgen otwartych zasobów – kurs online* [online]. KOED, 2019 [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <http://koed.org.pl/pl/blog/2019/02/15/rentgen-otwartych-zasbow-kurs-online/>.

Rys. 4. Plakat promujący webinarium

Źródło: *Webinary na tydzień otwartej edukacji* [online]. KOED, 2019. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://koed.org.pl/pl/blog/2019/02/25/webinary-na-tydzien-otwartej-edukacji/>.

Bibliotekarze z różnych typów bibliotek, choć głównie z akademickich, uczestniczyli w pięciodniowym kursie „Rentgen otwartych zasobów” oraz w webinarium: „Anatomia otwartości – prawo autorskie i licencje CC” oraz „Otwarte zasoby pod mikroskopem. Jak skutecznie szukać i korzystać z zasobów”. Kurs wprowadził w tematykę otwartych zasobów edukacyjnych, mobilizując uczestników poprzez wykonywanie zadań do tworzenia i udostępniania własnych otwartych zasobów. Natomiast webinarium przekazały podstawowe informacje o prawie autorskim i licencjach Creative Commons oraz kształtowały umiejętność wyszukiwania otwartych zasobów i korzystania z nich w codziennej pracy. Bibliotekarze mogli zarówno wykorzystać treści zawarte w kursie i webinarium,

jak i zainspirować się do prowadzenia własnej działalności edukacyjnej, ale też inspirować użytkowników do korzystania i tworzenia otwartych treści edukacyjnych. Wydarzenia z okazji Tygodnia Otwartej Edukacji koordynowane były przez KOED.

Tydzień Otwartej Nauki

Od Tygodnia Otwartej Nauki (TON, Open Access Week – OAW) otwartość się zaczęła..., choć w kalendarzu wypada jako trzecie otwartościowe wydarzenie w roku. Świątowanie otwartości w nauce przypada z reguły na ostatni tydzień października. Promowanie otwartego dostępu zainicjowane i kontynuowane w formie serwisu informacyjnego i działalności organizatorskiej i wydawniczej EBIB⁷ rozwinęło się w polskich bibliotekach akademickich poprzez koordynację wydarzeń OAW.

Pierwszy Tydzień Otwartej Nauki świętowaliśmy w 2010 r. ośmioma wydarzeniami, z czego cztery organizowane były w bibliotekach różnego typu. Liczba wydarzeń promujących otwartość w nauce rosła z roku na rok. W ciągu 10 lat obchodów Tygodnia Otwartej Nauki EBIB uzyskał kilka grantów na koordynację tych wydarzeń. W 2019 r. mimo złożonego wniosku do MNiSW nie uzyskano dofinansowania na organizację OAW. Po raz pierwszy też MNiSW odmówiło udzielenia patronatu na Tydzień Otwartej Nauki. Można uznać, że był to krok wstecz, na szczęście tylko urzędników z MNiSW, o czym świadczyć może skala zaplanowanych imprez.

Prace nad organizacją OAW 2019 rozpoczęły się w środowisku bibliotekarskim w pierwszej połowie roku po opublikowaniu oficjalnego hasła przez [SPARC Europe](#), które brzmiało „Open for Whom? Equity in Open Knowledge”. W toku dyskusji środowiskowych przyjęto tłumaczenie „Otwartość dla kogo? Powszechny dostęp do wiedzy”. W skład komitetu organizacyjnego weszli głównie bibliotekarze z m.in.: Politechniki Łódzkiej, Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu (UAM), Uniwersytetu Łódzkiego. W Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego przygotowano materiały promocyjne – zaproszenie i plakat⁸. Natomiast bibliotekarz z UAM relacjonował polskie wydarzenia na stronie SPARC Europe.

Rys. 5. Plakat OAW2019

Źródło: Wydarzenia Tygodnia Otwartej Nauki – 2019. W: *Uwolnij Naukę* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://uwolnijnauke.pl/wydarzenia-2019>.

⁷ Zob. *Materiały Konferencyjne EBIB* [online]. Nr 18, 21, 22 [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=439.

⁸ X Tydzień Otwartej Nauki w Polsce. Materiały promocyjne. W: *Uwolnij Naukę* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://uwolnijnauke.pl/materiały-promocyjne-ton-2019>.

Zarejestrowano 36 wydarzeń organizowanych w większości przez biblioteki akademickie⁹. Były to konferencje, seminaria, szkolenia, wykłady, prelekcje, warsztaty, spotkania formalne i nieformalne, akcje plakatowe. Ich tematyka oscylowała wokół polityk otwartości w polskich instytucjach nauki, otwartych zasobów naukowych i edukacyjnych, otwartych danych badawczych, prawa autorskiego i wolnych licencji, otwartego publikowania i repozytoriów. Spośród wydarzeń na uwagę zasługuje debata oxfordzka zorganizowana przez łódzkie biblioteki – Politechniki Łódzkiej, Uniwersytetu Medycznego, Uniwersytetu Łódzkiego i Instytutu Medycyny Pracy. Wzięli w niej udział naukowcy reprezentujący wymienione instytucje, przygotowujący się w zespołach aktywnie wspieranych przez bibliotekarzy. Teza debaty brzmiała „Nauka powinna być otwarta”, a nagranie można zobaczyć w YouTube¹⁰.

W trakcie przygotowań do TON przystąpiono do opracowania raportu nt. stanu wprowadzenia polityk otwartości w instytucjach nauki, rekomendowanych przez MNiSW. Raport udostępniony został w pierwszym tygodniu października¹¹. Zawiera informacje o instytucjach, które wprowadziły instytucjonalne polityki wraz z linkami do dokumentów oraz informacje o instytucjach, w których zainicjowano prace nad politykami. Uzyskane dane posłużyły do przygotowania prezentacji przedstawionych w kilku uczelniach, ze szczególnym uwzględnieniem dobrych praktyk w tym zakresie i zwróceniem uwagi, że polityki często opracowywane były przy współpracy z bibliotekami macierzystych instytucji, a rolę koordynatorów/pełnomocników ds. otwartego dostępu powierzono bibliotekarzom¹². Autorki raportu planują jego aktualizację.

Promocja OAW odbywała się w serwisach EBIB, KOED oraz na stronach członków KOED, na stronach bibliotek naukowych, w serwisach społecznościowych wymienionych instytucji, a także w dedykowanym otwartej nauce serwisie [Uwolnij Naukę](#), prowadzonym i aktualizowanym przez wieloletnią bibliotekarkę, aktywistkę – Bożenę Bednarek-Michalską.

Podsumowując, należy uznać, że osiągnęliśmy w zakresie otwartości wiele. Wiemy, czym jest otwartość, jak szukać otwartych zasobów nauki, kultury, edukacji, jak szkolić z korzystania z otwartych zasobów, jak otwierać zasoby, w jaki sposób wspomóc uczelnię w opracowaniu, wdrożeniu i egzekwowaniu polityki otwartości...

Z optymizmem możemy patrzeć w przyszłość, bo otwartość nie może zostać zamknięta! Nawet gdybyśmy poprzestali na kontynuacji tego, co robiliśmy dotychczas lub nawet zaprzestali dalszej ewangelizacji, to i tak machina poszła w ruch, a świadomość otwartości jest procesem, którego nie da się zatrzymać, a tym bardziej odwrócić! Przed nami kolejny rok i kolejne otwartościowe wyzwania.

---

⁹ Wydarzenia Tygodnia Otwartej Nauki. W: *Uwolnij Naukę* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://uwolnijnauke.pl/wydarzenia-2019>.

¹⁰ Nauka powinna być otwarta. W: *YouTube* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://www.youtube.com/watch?v=UUEZMC94rmA>.

¹¹ *Polityki otwartości w nauce w Polsce* [online]. KOED. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <http://koed.org.pl/pl/blog/2019/10/03/polityki-otwartosci-w-polsce/>.

¹² SÓJKOWSKA, I., GREUNPETER, N., Otwartość w instytucjach nauki – dobre przykłady wdrożeń polityk otwartościowych – prezentacja. W: *EBIB: Poradniki, prezentacje, webinaria* [online]. 2019. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=6226.

Bibliografia:

1. *Dzień Domeny Publicznej* [online]. KOED. [Dostęp 18.01.2019]. Dostępny w: <https://domenapubliczna.org>.
2. Dzień Domeny Publicznej. W: *Wikipedia* [online]. [Dostęp 18.01.2019]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Dzień_Domeny_Publicznej.
3. Jarosław Lipszyc. W: *Wikipedia* [online]. [Dostęp 18.01.2029]. Dostępny w: https://pl.wikipedia.org/wiki/Jarosław_Lipszyc.
4. *Materiały Konferencyjne EBIB* [online]. nr 18, 21, 22 [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=439.
5. Nauka powinna być otwarta. W: *YouTube* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://www.youtube.com/watch?v=UUEZMC94rmA>.
6. *Open AGH* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://open.agh.edu.pl>.
7. Otwartość. W: *Słownik języka polskiego PWN* [online]. PWN, 2020. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://sjp.pwn.pl/szukaj/otwartosc.html>.
8. Polityki otwartości w nauce w Polsce. W: *KOED* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <http://koed.org.pl/pl/blog/2019/10/03/polityki-otwartosci-w-polsce/>.
9. SÓJKOWSKA, I. Domena publiczna. Czy może mieć zastosowanie w uczelniach technicznych? W: *EBIB: Poradniki, prezentacje, webinaria* [online]. 2019. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=6226.
10. SÓJKOWSKA, I., GREUNPETER, N., Otwartość w instytucjach nauki – dobre przykłady wdrożeń polityk otwartościowych – prezentacja. W: *EBIB: Poradniki, prezentacje, webinaria* [online]. 2019. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: http://www.ebib.pl/?page_id=6226.
11. Wydarzenia Tygodnia Otwartej Nauki. W: *Uwolnij Naukę* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://uwolnijnauke.pl/wydarzenia-2019>.
12. *X Tydzień Otwartej Nauki w Polsce. Materiały promocyjne* [online]. [Dostęp 18.01.2020]. Dostępny w: <https://uwolnijnauke.pl/materiały-promocyjne-ton-2019>.